

Kapitalistische crises

AUTEUR Justus Uitermark

ILLUSTRATIE Verso Books

In de rubriek Klassiekers gaat AGORA in op boeken die niet vers van de pers komen, maar nog steeds uiterst relevant zijn. Deze keer 'Limits to Capital' (1982) van David Harvey.

Toen het tijdschrift Geografie mij tien jaar geleden vroeg om een boek te bespreken dat me diepgaand had beïnvloed, twijfelde ik geen moment: 'Limits to Capital' van David Harvey. David Harvey was toen, net als nu, met voorsprong 's werelds meest invloedrijke geograaf maar hij wordt toch eerder opgevoerd als vertegenwoordiger van een stroming – het marxisme – dan als autoriteit. Studenten en docenten kennen de naam wel, maar niet het werk. Mijn keuze voor 'Limits to Capital' was dan ook bedoeld om het boek aan de obscuriteit te onttrekken. En 'Limits to Capital' was een obscuur boek, althans voor mij. Het lezen van kaft tot kaft is een beproeving. Eén van Harveys favoriete quotes van Marx, ook aangehaald aan het begin van 'Limits', is: "There is no royal road to science, and only those who do not dread the fatiguing climb of its steep paths have a chance of gaining its luminous summits". Harvey laat een onvoorstelbaar aantal marxistische studies de revue passeren. Sociologisch getinte begrippen als 'vervreemding' en 'klassenstrijd' zijn minder belangrijk dan economische theorieën over de distributie van surplussen of de bepaling van waarde. Elke pagina, de één nog meer doorwrocht dan de andere, getuigt van Harveys intense toewijding. Die toewijding betreft niet primair het socialisme of het antikapitalisme. Wie 'Limits' leest, ziet iemand aan het werk die bovenal serieus en geconcentreerd is en die zich geen moment laat afleiden door ideologische bevlogenheid of modegrillen. 'Limits' is onderscheidend precies omdat het een uitdrukking is van een intense toewijding om de grondpatronen van de kapitalistische samenleving te begrijpen. Het boek is de uitkomst van meer dan een decennium werk en de basis voor een project waaraan hij nog steeds – meer dan 30 jaar na de eerste publicatie – zijn leven wijdt.

Onafwendbare crises

Wat is dan de kern van dat project? Het boek draait helemaal rond crises. Harvey stelt, in navolging van Marx, dat het kapitalisme tegenstrijdigheden heeft en daardoor inherent geneigd is tot crises. De taak van de analist is dan om de tegenstrijdigheden ('contradictions') te identificeren, na te gaan hoe daar crises uit voortkomen en vervolgens te bestuderen hoe en onder welke omstandigheden die crisisneigingen worden afgewend. Kortom, tegenstrijdigheden leiden tot crises die weer leiden tot verandering. In de loop van de tijd zijn allerlei manieren ontwikkeld om dergelijke crisistendenzen op te

schorten. Zo schenkt Harvey veel aandacht aan de rol van financiële instrumenten, zoals aandelen, derivaten en diverse verzekeringsvormen bij het stabiliseren van een markt die zichzelf ondergraaft door over- en onderaanbod. Een andere manier voor het tijdelijk afwenden van crises is het kanaliseren van overaanbod in de gebouwde omgeving, waardoor een vastgoedbubbel ontstaat die op een gegeven moment knapt. "Capitalism," zegt Harvey, "cannot abide a limit." Telkens moeten de grenzen van consumptie en productie worden verlegd, zowel in de fysieke ruimte als in de virtuele ruimte van het financiële stelsel. Eén van de ontwikkelingen in de laatste decennia is dat de financiersklasse, die voor de coördinatie van dit proces verantwoordelijk is, niet langer slechts kapitaalaccumulatie faciliteert maar het surplus zelf opsoupeert, zoals Harvey in zijn 'Brief History of Neoliberalism' uit 2007 beschrijft.

'Limits' biedt een rustpunt in de volatiliteit van financiële markten en de kakofonie van meningen

Centraal in 'Limits' staan echter de geografische aspecten van crises. Harvey betoogt dat de marxistische theorievorming nog te weinig aandacht heeft gehad voor de ruimtelijke dimensie van kapitaalaccumulatie. De circulatie van kapitaal is alleen mogelijk doordat er bepaalde structuren bestaan. Dat kunnen fabrieken zijn, maar ook hele steden of industriële districten. Op zoek naar winst innoveren ondernemers en devalueren ze daarmee oudere productietechnieken en -gebieden. Door deze 'creatieve destructie' worden deze gebieden onaantrekkelijk voor kapitaal en vertrekken investeerders naar elders. Zolang ze als sprinkhanen van gebied naar gebied kunnen springen is er, vanuit het oogpunt van kapitaal, geen probleem. Doordat echter investeringen opgeslagen liggen in relatief stabiele structuren, is het vaak moeilijk om activiteiten te verplaatsen of bestaande industriële milieus te hervormen. Een crisis ontstaat wanneer kapitaal binnen een gegeven configuratie niet of slechts langzaam kan accumuleren. Een nationale elite kan

